

3. Інструкція про порядок виконання адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт : затверджена Наказом Держаного департаменту з питань виконання покарань від 25 лютого 2009 р. № 35 ; зареєстр. в Міністерстві юстиції України 24 березня 2009 р. за № 272/162288 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0272-09>.

4. Чернецький О.Л. Правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.Л. Чернецький ; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2007. – 205 с.

УДК 343.73

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

MODERN UNDERSTANDING CONCEPTS AND STRUCTURE OF THE FINANCIAL SYSTEM

Ганзицька Т.С.,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті розкривається зміст поняття фінансової системи як системоутворюючої категорії у фінансово-правовому регулюванні. Аналізуються різні підходи до визначення структури фінансової системи та її елементів. Визначається функціональне призначення фінансової системи.

Ключові слова: фінансова система, фінанси, система, інститути фінансової системи, елементи фінансової системи.

В статье раскрывается содержание понятия финансовой системы как системообразующей категории в финансово-правовом регулировании. Анализируются различные подходы к определению структуры финансовой системы и ее элементов. Определяется функциональное назначение финансовой системы.

Ключевые слова: финансовая система, финансы, система, институты финансовой системы, элементы финансовой системы.

In the article the problem issues of modern financial system are studied. The system associated with the category of finance, because the finances are integrated uniform system, and therefore carry the sign of consistency. Modern financial system of the state can be seen, firstly, as a combination of financial and legal institutions, each of which contributes to the formation of funds (institutional aspect); secondly, as a combination of state bodies and institutions engaged in financial activities (functional aspect).

Grounded position, why the financial system shows by itself exactly system, but not plural of unconnected elements. The peculiarities proving the systematic character of financial system are revealed. The conceptions of legal understanding of financial system and its structure are analyzed. By the financial system of structures include: 1) stock concept, which provides for a financial system such as link budget, off-budget funds, credit fund, insurance fund, financial resources entities, with subsequent differentiation of types and kinds of financial assets; 2) defines the concept of institutional parts of the financial system of government revenues, government expenditures, insurance, government and bank loans, money circulation, etc; 3) subjects concept provides for the allocation of organs, which secured control relevant structural unit of the financial system.

In general the structure of the financial system are: the state budget, the budget of the Autonomous Republic of Crimea, local budgets, extra budgetary funds centralized public purpose, state credit, insurance funds, finance companies of all forms of ownership.

Key words: financial system, finances, system, institutes of financial system, elements of the financial system.

З розвитком економічних відносин та появою нових соціально-економічних умов суспільного життя актуальності в галузі фінансового права набуває значення визначення поняття сучасної фінансової системи України, специфіки її функціонування, виокремлення структурних елементів, що направлено на вдосконалення правового регулювання відносин в даній галузі.

Саме вивчення фінансової системи в сучасних умовах її розвитку, виявлення взаємозалежності та взаємозв'язків між різними її ланками є актуальним завданням, оскільки від оптимального та стабільного функціонування фінансової системи країни залежить забезпечення фінансовими ресурсами різних сфер суспільного життя, задоволення інтересів суспільства загалом [8, с. 26].

В останні роки ґрунтовним дослідженням фінансів, фінансової системи та пов'язаних з її функціонуванням проблем займалися такі науковці як: О. Д. Василик, О. Ю. Грачова, Л. А. Дробозіна, С. В. Запольський, О. П. Кириленко, М. П. Кучерявенко, Т. А. Латковська, О. А. Лукашев, А. С. Нестеренко, Е. Д. Соколова та ін. Однак, незважаючи на численні наукові розробки, враховуючи динаміку розвитку фінансово-правових відносин, в юридичній науці на сьогоднішній час так і не склалось єдиного підходу стосовно визначення дефініції фінансової системи та її структури, що й обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є аналіз сучасних підходів щодо визначення поняття «фінансова система», її функціонального

призначення, а також дослідження структурної організації фінансової системи.

Досліджуючи дефініцію «фінансова система», в першу чергу визначимо, що представляє собою така категорія, як «система». Даний термін має давню етимологію та походить зі Стародавньої Греції, в часи існування якої означав – ціле, в рамках якого гармонійно та взаємопов'язано розташовані окремі частини цього цілого [4, с. 64].

На сьогоднішній час даний термін розуміється по-різному, проте узагальнивши всі підходи до його тлумачення, можна визначити такі основні: по-перше, це цілісна безліч об'єктів, пов'язаних між собою взаємними відносинами; по-друге, це порядок, згідно з яким розташовується група понять для утворення єдиного цілого; по-третє, це сукупність взаємозалежних, певним чином організованих і взаємодіючих елементів; по-четверте, це організована безліч структурних елементів, що взаємопов'язані та виконують певні функції; по-п'яте, це комплекс вибірково залучених компонентів, у яких взаємодія і взаємини набувають характеру взаємоспрямування компонентів на одержання фінансового корисного результату; по-шосте, сукупність взаємозалежних елементів, що відособлена від середовища та взаємодіє з ним як одне ціле; по-сьоме, це сукупність елементів, які перебувають у певних відношеннях і зв'язках між собою, завдяки чому вони становлять певну неподільність, унітарність, цілісність [7, с. 72].

Виходячи із зазначеного вище, стає зрозумілим, що

підходів стосовно визначення поняття «система» є безліч, але в цілому дане поняття означає сукупність однорідних елементів, між якими встановлюється взаємозв'язок та взаємодія та які в своїй сукупності утворюють єдине ціле.

Зауважимо, що в царині економічних та фінансово-правових знань поняття «система» взаємопов'язується з категорією фінансів. Це обумовлено тим, що фінанси становлять цілісну однорідну систему, у зв'язку з чим їм притаманна ознака системності. В даному контексті видається доречною думка С. В. Запольського, який зазначає, що системоутворюючою категорією для фінансово-правового регулювання є, була і має залишатися «фінансова система», оскільки саме на формування, розподіл та використання коштів публічних грошових фондів (тобто фондову складову фінансової системи) спрямована вся система фінансово-правового регулювання [3, с. 28].

Розуміння самого ж поняття фінансової системи на сьогоднішній час є також дискусійним та містить в собі низку різних підходів. Такий стан речей зумовлений тим, що дана категорія виступає предметом дослідження різних галузей наукових знань, що призводить до плюралізму точок зору науковців.

Т. А. Латковська вважає, що «сучасну фінансову систему держави можна розглядати, по-перше, як сукупність фінансово-правових інститутів, кожний з яких сприяє утворенню фондів грошових коштів (інституційний аспект); по-друге, як сукупність державних органів та установ, що здійснюють фінансову діяльність (функціональний аспект)» [4, с. 67].

Інституційний підхід у визначенні фінансової системи підтримує також Д. О. Білінський, який зазначає: «...це внутрішня будова фінансів, що являє собою сукупність взаємопов'язаних суспільних відносин (інститутів), які складаються при формуванні, розподілі та використанні грошових фондів, що необхідні державі для виконання покладених на неї завдань та функцій» [2, с. 58].

Окрім того, деякі вчені вважають, що фінансова система представляє собою сукупність правових відносин. Так, зокрема, І. В. Попов сучасну фінансову систему України визначає як сукупність економічних відносин, що склалися історично з приводу формування, розподілу і використання фондів грошових коштів держави, суб'єктів господарювання та домогосподарств, розподілу і перерозподілу ВВП, які реалізуються за допомогою фінансового апарату на основі фінансового законодавства країни [10, с. 78].

В свою чергу, Н. В. Архирейська та А. А. Мещеряков вважають, що сучасне визначення цієї категорії обов'язково має враховувати процеси економічної безпеки, яка зумовлена лібералізацією зовнішньоекономічних зв'язків та посиленням фінансової глобалізації. Фінансова система повинна включати сукупність економічних відносин, які виникають з приводу розподілу і перерозподілу ВВП між державою, господарюючими суб'єктами і населенням на внутрішньому і зовнішньому ринках [1, с. 100]. Проте таке трактування не дає цілісного бачення дефініції «фінансової системи» як теоретико-правової категорії.

Є й інший підхід щодо визначення фінансової системи країни, який надають О. Д. Литвиненко та А. О. Литвиненко. Даний підхід має економічне підґрунтя та представляє собою розуміння цієї фінансової категорії як взаємопов'язаних між собою фінансових відносин позики та володіння між інституційними секторами, у т. ч. центральний банком у складі сектору фінансових корпорацій. Таке бачення даної дефініції науковці обґрунтовують тим, що фінансові ресурси як частина продуктивного капіталу є важливим, але не основоположним елементом фінансової системи, тому фінансова система не ототожнюється із фінансовим ринком і сектором фінансових корпорацій, на відміну від підходу, поширеного в західній економічній науці. В даному контексті фінансова система є не моноцентричною (державоцентричною чи ринковоцентричною), а мультицентричною, де відбувається поступове послаблення ролі держави та посилення ролі інших секторів

[5, с. 16]. На нашу думку, такий підхід, можливо, може бути доречним у галузі економіки, проте у сфері фінансового права недопустиме виключення державної складової, а тому дане визначення є некоректним та неточним.

Але, не дивлячись на таке багатоманіття, що склалося в наукових колах стосовно визначення поняття фінансової системи, на нашу думку, найбільш доречним та прийнятним для правової сфери є позиція в даному питанні А. С. Нестеренко. Так, на думку вченої, «сучасна фінансова система – єдина, характеризується цілісністю складових її сфер і ланок, їх взаємозалежністю і взаємообумовленістю комплексу фінансових інститутів і відповідних їм правовідносин, уповноваженого суб'єкта процедур здійснення фінансової діяльності, функціонування якого регулюється нормами права, що встановлюють юридичні засоби формування, розподілу та організації використання публічних грошових фондів» [7, с. 74]. Дане визначення є всеохоплюючим та містить в собі головні риси та елементи, що відображають внутрішню будову фінансової системи країни на сучасному етапі її розвитку.

Звернемо увагу й на те, що серед науковців немає єдиної думки й щодо складових елементів (структури) фінансової системи, хоча всі погоджуються, що до неї включається: державний бюджет країни, бюджет Автономної Республіки Крим, місцеві бюджети, позабюджетні державні централізовані фонди цільового призначення, державний кредит, страхові фонди, фінанси підприємств усіх форм власності.

При цьому зауважимо, що у працях окремих вчених-економістів та юридичній навчальній літературі до фінансової системи залучають фінанси населення (домогосподарств) і фінансовий ринок без належного обґрунтування. Щодо включення таких елементів до фінансової системи, на нашу думку, вірно вказує Ю. В. Парфенюк, який зазначає, що грошові кошти населення (громадян, домогосподарств) не можуть включатися до структури фінансової системи, оскільки вони не мають організаційно-правового оформлення – важливої риси фінансів загалом. Грошові ресурси населення формуються не як фонди, а як грошові доходи, ресурси і використовуються у сфері товарного обігу як платіжний засіб. Те ж саме можна сказати про фінансовий ринок, на якому відбувається купівля, продаж цінних паперів. У цьому процесі, як і на товарному ринку, змінюється лише форма вартості, здійснюється товарообмінний процес [9, с. 200]. Саме тому визначення фінансів домогосподарств та фінансового ринку як структурних елементів фінансової системи є дискусійним, хоча подекуди й підтримується як вітчизняними науковцями, так і науковцями за кордоном.

Однак такий плюралізм наукових підходів щодо змісту фінансової системи, на нашу думку, можна звести до основних трьох концепцій: 1) фондова концепція, яка передбачає наявність у фінансовій системі таких ланок як: бюджет, позабюджетні фонди, кредитний фонд, страховий фонд, фінансові ресурси суб'єктів господарювання, з подальшою диференціацією типів і видів фінансових фондів; 2) інституційна концепція визначає ланками фінансової системи: державні доходи, державні видатки, страхування, державний і банківський кредити, грошовий обіг тощо; 3) посуб'єктна концепція передбачає виділення органів, за якими закріплюється управління відповідною структурною одиницею фінансової системи [8, с. 28].

Окрім того, в науковій літературі виділяють ще й процедурний підхід, відповідно до якого структура фінансової системи виходить з природи предмету фінансово-правового регулювання, яке забезпечується передусім процесуальними нормами. На думку прихильників цього підходу, виділити можна декілька стадій: формування, розподіл та використання. Стадійне структурування фінансової систе-

ми дозволяє логічно пов'язувати з відповідними фондами і характеризувати фінансову систему, зміст якої включає формування публічних грошових фондів, розподілення коштів, які акумульовані в цих фондах, та витрачання цих коштів [2, с. 58].

Ми вважаємо, що, визначаючи понятійний апарат та внутрішню будову фінансової системи, важливо також зупинитися на її функціональному призначенні у сфері економічного розвитку держави та забезпеченні фінансових прав та інтересів громадян.

Так, головним призначенням фінансової системи в сучасних умовах є максимізація усіх можливих джерел мобілізації фінансових ресурсів та їх збалансоване використання з метою зростання виробництва ВВП та підвищення ефективності його розподілу, тому виділяють такі основні завдання сучасної фінансової системи: 1) забезпечення сталого збалансованого розвитку економічної системи на основі зростання обсягу ВВП; 2) концентрація та спрямування фінансових ресурсів на розвиток пріоритетних галузей економіки та подолання існуючих диспропорцій розвитку економічної системи; 3) знаходження раціональної пропорції між темпами розвитку фінансової системи та реального сектору економіки; 4) забезпечення фінансової стійкості окремих ланок фінансової системи; 5) забезпечення раціонального розміщення фінансових

ресурсів, достатніх для виробництва необхідного обсягу ВВП та досягнення максимальної ефективності їх використання; 6) встановлення оптимальних пропорцій розподілу і перерозподілу виробленого ВВП з метою повного забезпечення потреб громадян, підприємств, держави; 7) формування страхових фондів з метою забезпечення відшкодування втрат фінансових ресурсів і доходів та встановлення максимальних передумов для використання коштів даних фондів у кругообігу ресурсів; 8) забезпечення модернізації фінансової системи у відповідь на глобальні зміни фінансової архітектури [6, с. 238].

Таким чином, підсумовуючи вказане вище, можна дійти висновку, що фінансова система на сучасному етапі зберігає за собою підвищений науковий інтерес. Це пов'язано з тим, що дане економіко-правове явище є багатограним та потребує комплексного підходу під час його дослідження та впливає на велике коло суспільних інтересів. Адже від його розуміння та визначення власне складових фінансової системи залежить вироблення ефективного механізму її функціонування та забезпечення фінансового розвитку держави. Тож під фінансовою системою слід розуміти комплекс взаємопов'язаних інституційних елементів, діяльність яких направлена на мобілізацію, розподіл та використання публічних фондів коштів, і така діяльність регламентована нормами діючого законодавства країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архирейська Н. В. Дослідження системних підходів щодо оцінювання категорії «фінансова система» / Н. В. Архирейська, А. А. Мещеряков // *Складні системи і процеси*. – 2012. – № 1. – С. 96–102.
2. Білінський Д. О. Про фінанси як системне поняття / Д. О. Білінський // *Право і суспільство*. – 2011. – № 4. – С. 55–59.
3. Запольский С. В. Теория финансового права : Научные очерки / С. В. Запольский – М. : РАП, 2010. – 372 с.
4. Латковська Т. А. Поняття та структура сучасної фінансової системи України / Т. А. Латковська // *Право та державне управління*. – 2011. – № 1. – С. 64–68.
5. Литвиненко О. Д. Методологічна сутність та роль фінансової системи в державній фінансовій політиці // О. Д. Литвиненко, А. О. Литвиненко // *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. – 2013. – Вип. 1 (2). – С. 11–16.
6. Мостовенко Н. А. Основні завдання фінансової системи в умовах трансформації фінансового середовища / Н. А. Мостовенко, М. С. Забедюк // *Економічний форум*. – 2014. – № 4. – С. 236–241.
7. Нестеренко А. С. Визначення «фінансової системи» та її структурний склад / А. С. Нестеренко // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. – 2013. – № 6–3. – Т. 1. – С. 72–75.
8. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
9. Парфенюк Ю. В. Сутність фінансової системи України та її структура / Ю. В. Парфенюк // *Науковий вісник : зб. наук.-техн. пр.* – 2005. – Вип. 15.2. – С. 197–202.
10. Попов І. В. Проблемні аспекти забезпечення стабільності фінансової системи України / І. В. Попов // *Інвестиції : практика та досвід*. – 2012. – № 11. – С. 77–80.